

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ВИКЛАДАННЯ ПРИ ВИВЧЕННІ ЕКОНОМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

©2021 РЯДИНСЬКА І. А.

УДК 378.016:33.01]:001.895
JEL: A22; I29

Рядинська І. А. Інноваційні методи викладання при вивченні економічних дисциплін у закладах вищої освіти України

Основною метою даної статті є розглядання суті та значення інноваційних методів викладання економічних дисциплін у закладах вищої освіти, використання їх у професійній діяльності зі студентами під час проведення навчальної роботи. У статті розглянуто інноваційні методи навчання під час викладання економічних дисциплін, які використовуються в системі сучасного освітнього процесу в закладах вищої освіти України. Визначено особливості форм і методів інноваційного навчання, розкрито специфіку їх використання під час проведення занять зі студентами з економічних дисциплін. Перелічено застосування таких методів, форм і прийомів навчальної роботи, як: аудіовізуальний метод навчання; аналіз помилок, колізій, казусів; дискусія із запрошенням фахівців; брейнстормінг («мозковий штурм»); «дерево рішень»; ділова (рольова) гра (студенти перебувають у ролі викладача з економіки, бухгалтера, аудитора, брокера, менеджера тощо); «займи позицію»; діалог Сократа (Сократів діалог); метод інтерв'ю; публічний виступ; коментування, оцінка (або самооцінка) дій учасників; навчальний «полігон»; метод аналізу та діагностики ситуації; метод кооперативного навчання; проблемні методи; частково пошукові методи; дослідницькі методи; метод проєктів; моделювання; тренінги; програмно-рольовий метод генерування ідей; робота в малих групах; гра «компетентність»; імітаційні ігри; PRES-формула тощо. Розкрито сутність кейс-методу, його принципи, структуру, особливості, вплив на формування якісних характеристик майбутнього фахівця з економіки. Наголошено на використанні нових технологій у навчанні, таких як мультимедіа, комп'ютери тощо та поєднанні інноваційних методик із класичними, традиційними.

Ключові слова: інноваційні методики, заклади вищої освіти, інтерактивні технології, кейс-метод.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-1-134-138>

Бібл.: 9.

Рядинська Ірина Анатоліївна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри економічної теорії, Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди (вул. Алчевських, 29, Харків, 61002, Україна)

E-mail: irinaryad81@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4284-9769>

UDC 378.016:33.01]:001.895
JEL: A22; I29

Riadynska I. A. The Innovative Teaching Methods in the Study of Economic Disciplines in Higher Education Institutions of Ukraine

The article is primarily aimed at considering the essence and significance of innovative methods of teaching economic disciplines in higher education institutions, their use in professional activities with students during educational work. The article considers innovative methods of learning in the teaching of economic disciplines used in the system of modern educational process in higher education institutions of Ukraine. The peculiarities of forms and methods of innovative learning are defined, the specifics of their use during classes with students in economic disciplines are covered. The author specifies application of such methods, forms and methods of educational work as: audiovisual method of training; analysis of errors, collisions, incidents; discussion with the invitation of specialists; brainstorming; «decision tree»; business (role-playing) game (students try the role of a teacher in economics, an accountant, auditor, a broker, manager, etc.); «take a position»; Socratic dialogue; interview method; public speaking; commenting, evaluating (or self-evaluating) of the participants' actions; training ground; method of analysis and diagnosis of the situation; method of cooperative learning; problematic methods; partially search methods; method of projects; modeling; trainings; the program-role method of generating ideas; work in small groups; «competence» game; simulation games; PRES formula, etc. The essence of the case method, its principles, structure, features, influence on the formation of qualitative characteristics of the future specialist in economics is covered. It is emphasized the use of new technologies in learning, such as multimedia, computers, etc. and the combination of innovative methods with classical, traditional ones.

Keywords: innovative methods, higher education institutions, interactive technologies, case method.

Bibl.: 9.

Riadynska Iryna A. – PhD (Pedagogy), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economic Theory, H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University (29 Alchevskykh Str., Kharkiv, 61002, Ukraine)

E-mail: irinaryad81@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4284-9769>

Здійснення важливих перетворень у соціально-економічному розвитку суспільства, які пов'язані з ринковою трансформацією України, створенням незалежної демократичної держави, прогресом науки та культури, формуванням економіки знань, входженням у світовий економічний та освітній простір вимагають підготовки висококваліфікованих фахівців у різних галузях знань, зокрема

майбутніх спеціалістів з економіки. У цих умовах значно зростає роль наукового та освітнього комплексів, особливо в закладах вищої освіти.

Усі високорозвинені країни надають велику увагу розвитку та оновленню вищої освіти. Це необхідно для забезпечення інтелектуальної незалежності, вироблення та просування знань, підготовки громадян і кваліфікованих фахівців, без яких неможливим є со-

ціально-економічний, культурний і політичний прогрес суспільства.

Одним із головних напрямів вищої економічної освіти України є бажання та спрямованість на приєднання до загальноєвропейського та світового освітнього простору. Особливо важливим чинником для цього є використання інновацій та сучасних технологій у навчанні майбутніх фахівців з економіки. Освітній процес у закладах вищої освіти України має здійснюватися з урахуванням сучасних інформаційних технологій та бути спрямований на виховання освіченої, гармонійно розвиненої особистості, здатної до постійного самовдосконалення, яка повинна бути ініціативною, мати творчий підхід до розв'язання економічних проблем, бути готовою до дії в різних умовах і вміти гнучко реагувати на них.

Теоретичні засади застосування сучасних технологій у навчальному процесі вищої школи було розглянуто у працях І. М. Богданової, А. А. Вербицького, В. Г. Кременя, В. А. Семиченко, Ю. П. Сидоренко, С. О. Сисоевої, П. М. Щербаня та інших науковців. Особливості методик викладання економічних дисциплін було розкрито в роботах К. М. Гарбера, Н. М. Олійника, В. І. Рибальського, В. І. Юрченко. Питанням інновацій у викладанні економіки було присвячено праці О. В. Аксьонова, О. М. Гай, Є. Ю. Захарова, О. Ф. Вербило, А. А. Романюк, І. В. Тернова, Ю. С. Кононенко, В. М. Теслюк.

Але питання якісного, ефективного викладання економічних дисциплін у закладах вищої освіти України все ще потребує подальших досліджень. Розкриття цього питання буде сприяти використанню під час проведення занять з економічних дисциплін інноваційних методик викладання в поєднанні з традиційними формами занять, що забезпечить підготовку кваліфікованих фахівців.

Основною метою даної статті є розглядання суті та значення інноваційних методів викладання економічних дисциплін у закладах вищої освіти, використання їх у професійній діяльності зі студентами під час проведення навчальної роботи.

Україна намагається вирішити ряд проблем, пов'язаних з трансформацією вищої освіти. Вирішується завдання диверсифікації освіти, гнучкості доступу населення до різноманітних типів і видів вищої освіти та раціоналізації освітніх програм різного рівня. Закон України «Про вищу освіту» (01.07.2014 р.) регламентує засади функціонування вищої освіти з метою підготовки конкурентоспроможного людського капіталу для високотехнологічного та інноваційного розвитку країни, самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави у кваліфікованих фахівцях. Особливе значення набуває посилення наукової та практичної компоненти в підготовці кваліфікованих фахівців – випускників закладів вищої освіти, які мо-

гли б виступати інноваторами. Освітній процес – це інтелектуальна, творча діяльність у сфері вищої освіти і науки, що провадиться в закладі вищої освіти (науковій установі) через систему науково-методичних і педагогічних заходів та спрямована на передачу, засвоєння, примноження та використання знань, умінь та інших компетентностей у осіб, які навчаються, а також на формування гармонійно розвиненої особистості [8].

Завдання педагогічного університету у справі підготовки майбутніх фахівців з економіки – вчителів економіки для загальноосвітньої школи, наукових працівників, фахівців-економістів для різних видів підприємств і установ полягає в тому, щоб озброїти їх знаннями сучасної економічної науки, навчити добувати та творчо використовувати ці знання на практиці, а також сформувати навички самостійного проведення дослідницької та викладацької діяльності. Особливе значення для здійснення цих завдань у навчальному процесі має оволодіння сучасними методами наукових досліджень і викладання економічних дисциплін.

Сучасна методика викладання економічних дисциплін, як і багатьох інших гуманітарних дисциплін для майбутніх вчителів, має багато різних засобів, прийомів і способів навчання, але ми розглянемо методики викладання з ракурсу їх ефективності та необхідності використання в сучасних закладах вищої освіти для підготовки висококваліфікованих професіоналів з економіки, які володіють сучасним економічним мисленням, теоретичними знаннями та прикладними навичками, здатних вирішувати практичні, дослідницькі й управлінські завдання та проблеми функціонування економічних систем різного рівня.

На сучасному етапі важливим є використання інноваційних методик викладання економічних дисциплін у закладах вищої освіти, серед яких є активні та інтерактивні, тому що для сучасного майбутнього фахівця з економіки важлива активна участь у навчальному процесі та творчо-пошуковий підхід. У процесі такого навчання між усіма учасниками навчального процесу виникає діалог, співпраця, виконуються творчі завдання, шукаються рішення проблемних ситуацій, студенти вчать аналітичному та критичному мисленню.

У праці [9] Буга Н. Ю. дає таке визначення поняттю інновації: «інновації (італ. – *innovations* – новизна, нововведення) – нові форми організації діяльності й управління, нові види технологій, які охоплюють різні сфери життєдіяльності людства» [9, с. 63].

Як наголошено в [5], «педагогічну інновацію розглядають як особливу форму педагогічної діяльності та мислення, спрямовану на організацію нововведень в освітньому просторі, або як процес створення, упровадження та поширення нового в освіті. Інноваційний процес в освіті – це сукупність

послідовних, цілеспрямованих дій, спрямованих на її оновлення, модифікацію мети, змісту, організації, форм і методів навчання та виховання, адаптації навчального процесу до нових суспільно-історичних умов» [5, с. 274].

Інновації не виникають спонтанно, вони є результатом системних наукових пошуків, аналізу, узагальнення педагогічного досвіду. Головним суб'єктом у цій інноваційній діяльності є творчий педагог, який буде розробляти та впроваджувати нові ідеї проведення занять зі студентами, аналізувати їх користь, перевіряти ефективність тих або інших методик, експериментувати в поєднанні різних методик і структуруватиме навчально-виховний процес.

Примірний перелік чинників інноваційного потенціалу педагога наведено в навчальному посібнику Туркот Т. І. «Педагогіка вищої школи»:

- «– творча здатність генерувати нові ідеї;
- високий культурно-естетичний рівень, освіченість, інтелектуальна глибина й різнобічність інтересів;
- відкритість особистості педагога новому й сприйняття різних ідей, думок, поглядів, концепцій, що базується на толерантності особистості, гнучкості та широті мислення» [5, с. 247].

В інноваційних методиках викладання здійснюється перетворення типу стосунків між студентами та викладачем з примусових, домінуючих на більш дружні, які сприяють співтворчості, взаємодії та допомагають розв'язувати різні економічні завдання більш ефективно.

Отже, вдосконалення системи освіти сучасних майбутніх фахівців з економіки в закладах вищої освіти є дуже важливим елементом у підготовці якісних кадрів і має бути модернізована завдяки оновленню форм викладання, поєднанню класичних методів із сучасними (інноваційними) та використанню вітчизняного та зарубіжного освітньо-виховного досвіду.

Як вказано у праці Бистрової Ю. В., «згідно із науковими положеннями загальноприйнятні методи викладання можна класифікувати за такими ознаками: види навчальних робіт студентів (усні, письмові; аудиторні, самостійні, позааудиторні); загальні (колективні, групові, індивідуальні та ін.); джерело одержання знань і формування навичок і вмінь (лекція, аналіз документа, робота із законодавчою базою, використання наочних засобів, інтернет-ресурсів тощо); ступінь самостійності та характер участі студентів у освітньому процесі (активні, інтерактивні, пасивні); рівень усталеності та новизни (традиційні, класичні, нестандартні, новаторські), авторство (оригінальні, авторські, загальні, дидактичні) та ін.» [1].

У закладах вищої освіти для підготовки майбутніх фахівців з економіки використовуються такі форми, методи та прийоми навчання та викладання: ауді-

овізуальний метод навчання; аналіз помилок, колізій, казусів; дискусія із запрошенням фахівців; брейн-стормінг («мозковий штурм»); «дерево рішень»; ділова (рольова) гра (студенти перебувають у ролі викладача з економіки, бухгалтера, аудитора, брокера, менеджера тощо); «займи позицію»; діалог Сократа (Сократів діалог); метод інтерв'ю (інтерв'ювання); публічний виступ; коментування, оцінка (або самооцінка) дій учасників; навчальний «полігон»; метод аналізу та діагностики ситуації; метод кооперативного навчання; проблемні методи; частково-пошукові методи; дослідницькі методи; метод проєктів; моделювання; тренінги; програмно-рольовий метод генерування ідей; робота в малих групах; гра «компетентність»; імітаційні ігри тощо.

Цікавим є використання в початковому процесі такого прийому, як дебати між студентами. Адже це дозволяє студенту висловити свою думку та вимагає аргументовано та фахово вести дискусію з опонентом, розвиваючи аналітичні здібності, які необхідні майбутньому економісту [7].

Можна виділити такий метод, як PRES-формула (від англ. *Position – Reason – Explanation or Example – Summary*), який спрямований на розвиток і закріплення навичок аргументування, обґрунтування та захисту власної думки або позиції в дискусії, діалозі, під час ділових зустрічей. У цій формулі запрограмований алгоритм логічно послідовних дій: Позиція (думка) – обґрунтування – приклад – висновок (наслідок), що дуже важливо для майбутніх фахівців з економіки. Цінність цього методу полягає в тому, що він дозволяє студентам коротко висловити власну позицію з вивченої теми. Може використовуватися при написанні есе, при організації дебатів, дискусій.

Також ефективним методом навчання студентів можна назвати метод кейс-стаді, або метод навчальних конкретних ситуацій (НКС).

Кейс-метод (*case study*) (від англ. *case* – випадок) – техніка навчання, що використовує опис реальних ситуацій, їх аналіз, виявлення суті проблеми, вироблення можливих рішень і обрання найкращих з них. При даному методі навчання студенти вчать самостійно приймати рішення й обґрунтувати його. Принципово заперечується наявність єдиного правильного рішення.

Метод НКС почали застосовувати ще на початку ХХ ст. у галузі права та медицини. Провідна роль у поширенні цього прийому навчання належить Гарвардській школі. Саме там були розроблені перші кейсові ситуації для навчання студентів з бізнес-дисциплін. В Україні він став популярним з розвитком системи бізнес-освіти [4, с. 64].

«Case Studies», або метод конкретних ситуацій (ситуаційне навчання) передбачає аналіз конкретних бізнес-ситуацій за певним сценарієм, який включає і самостійну роботу студентів, і «мозковий штурм»

у межах малої групи, і публічний виступ з презентацією та захистом висунутого рішення.

Методисти виділяють такі основні етапи «Case Studies»:

- ✦ вступне слово;
- ✦ формування мікрогруп;
- ✦ робота в складі малої групи;
- ✦ презентація спікерами вироблених рішень;
- ✦ запитання до спікерів;
- ✦ загальна дискусія;
- ✦ завершальне слово викладача;
- ✦ підбиття підсумків.

Кейс-метод ставить за мету максимально активувати кожного студента та залучити його до процесу аналізу ситуації та прийняття рішень. Тому група поділяється на мікрогрупи з 3–5 осіб. Кожна команда обирає спікера – на ньому лежить відповідальність за організацію роботи мікрогрупи, розподіл питань між учасниками та прийняття рішень. Після завершення роботи спікер робить доповідь у межах 10 хвилин про результати роботи своєї групи.

Безпосередню роботу з кейсами можна організувати двома способами: кожна мікрогрупа працює над однією темою з розділу або над різними.

Цей метод розвиває у студента ініціативність, творчий підхід до розв'язання економічних проблем, готовність до дії в різних умовах та вміння гнучко реагувати на них [3, с. 40].

Ше одним, широко застосовуваним іноземними викладачами, підходом у вивченні економіки є «перевернутий» підхід. Суть його полягає в тому, що події, які традиційно відбувалися в аудиторії, тепер можуть відбуватися за її межами, і навпаки. Використовуючи нові технології в навчанні, такі як мультимедіа, комп'ютери тощо, студент повинен вдома самостійно переглядати лекцію, а в аудиторії можна виконати роботу, яка зазвичай надавалася студенту для домашнього завдання [6, с. 18].

На думку О. М. Гай та Є. Ю. Захарової, «інтерактивне навчання формує в студентів компетентність, розширює їх пізнавальні можливості в здобутті, аналізі та застосуванні інформації, а також є базою формування умінь та навичок у майбутній професійній діяльності. Студенти навчаються ухвалювати важливі рішення, мають можливість спілкуватися та розвивати професійні вміння та навички. У них з'являється глибока внутрішня мотивація» [3, с. 38].

За даними американських учених, під час лекції студент засвоює лише 5% матеріалу, під час читання – 10%, при роботі з відео/аудіоматеріалами – 20%, демонстрації – 30%, у ході дискусії – 50%, під час практики – 75%, а коли студент навчає інших чи одразу застосовує знання – 90% [3, с. 38].

Для того, щоб якість освіти була кращою, доцільно організувати навчальний процес у поєднанні класичних методик навчання з інноваційни-

ми, якісно комбінувати методи залежно від мети та специфіки для кожної дисципліни та виду занять, на високому професійному рівні розробляти кожне заняття для студентів вищих навчальних закладів. Також ефективним буде якісне поєднання аудиторної та позааудиторної роботи.

Проведення занять з використанням інноваційних методів є дуже важливим чинником роботи викладача вишу з навчально-методичної та науково-методичної роботи. Професійний педагог має постійно самовдосконалюватися для того, щоб працювати над удосконаленням навчального процесу, підвищенням ефективності науково-дослідницької роботи, використовуючи інноваційні методи в роботі зі студентами. Практичне використання інноваційних методів у навчальному процесі, їх обговорення на науково-методичних семінарах кафедри та науково-методичних конференціях, постійний пошук інноваційних технологій в освіті, опанування нових допоміжних засобів у викладанні (комп'ютерна техніка, наочні засоби, технічні), опанування нових форм і методів навчання, залучення інших професійних викладачів до створення гармонійного викладання дисциплін у закладах вищої освіти є показником професіоналізму та педагогічної компетентності сучасного викладача.

ВИСНОВКИ

Вирішення питань щодо вдосконалення якості вищої освіти є дуже важливим у науково-освітньому просторі та має вирішуватися за допомогою вітчизняного та зарубіжного досвіду з урахуванням сучасних вимог суспільства. Для створення якісного інноваційного викладання економічних дисциплін необхідно оновлення змісту та форм навчання з урахуванням синтезу навчальної та науково-дослідної роботи, традиційних методів викладання з інноваційними; якісна підготовка викладачів, які мають бути універсальними, гнучкими та ефективно використовувати навчальний час.

Під час навчання студентам важливо оволодіти сучасними інноваційними методами викладання економічних дисциплін і продемонструвати сформовані можливості до самостійної навчальної та дослідницької праці. Це допоможе у формуванні вміння логічного викладання теоретичних питань, в обґрунтуванні своїх поглядів та формулюванні висновків; надасть можливість створення та реалізації оригінальних проєктів, навичок здійснення розрахунків економічних показників на підставі зібраних даних; у здатності застосовувати науковий, аналітичний, методичний інструментарій для управління економічною діяльністю; у викладенні практичних рекомендацій щодо подолання негативних тенденцій і визначенні перспектив економічного розвитку; у використанні нових комунікаційних та інформаційних технологій; у застосуванні навички оцінювання можливих ризиків та наслідків управлінських рішень; у вмінні пра-

цювати в команді, приймати відповідальні рішення тощо.

Володіння цими важливими навичками та вміннями повинно сприяти ефективній діяльності фахівця-економіста, менеджера на підприємствах будь-якої галузі економіки, фінансової сфери чи державної установи.

Перспективним у цьому плані вбачаємо дослідження застосування інформаційно-комунікативних технологій при вивченні економічних дисциплін, що сприяють швидкому засвоєнню матеріалу, формуванню фахової компетентності студентів, розвитку сучасного економічного мислення. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Бистрова Ю. В. Інноваційні методи навчання у вищій школі України. *Право та інноваційне суспільство*. 2015. № 1. С. 27–33. URL: <http://apir.org.ua/wp-content/uploads/2015/04/Bystrova.pdf>
2. Вища освіта України і Болонський процес : навч. посіб. / М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, В. Д. Шинкарук та ін. Тернопіль : Навчальна книга «Богдан», 2004. 242 с.
3. Гай О. М., Захарова Є. Ю. Інтерактивні методи викладання економічних дисциплін у вищих навчальних закладах в контексті забезпечення якості підготовки вітчизняних фахівців. *Наукові праці Кіровоградського національного університету. Серія «Економічні науки»*. 2015. Вип. 27. С. 36–42. URL: <http://economics.kntu.kr.ua/pdf/27/6.pdf>
4. Інноваційні методи викладання економічних дисциплін та їх використання в процесі підготовки бакалаврів і магістрів з економіки : навч.-метод. посіб. Харків : Видавництво Іванченка І. С., 2019. 162 с.
5. Інноваційні технології та методи навчання // Туркот Т. І. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. Київ : Кондор, 2011. 628 с. URL: https://pidruchniki.com/10470406/pedagogika/innovatsiyni_tehnologiyi_metodi_navchannya
6. Теслюк В. М., Якимовська А. В. Напрямки вдосконалення викладання економічних дисциплін. *Научные труды SWorld*. 2016. Т. 4. № 2. С. 15–20. URL: <https://sworld.education/konfer43/35.pdf>
7. Застосування інтерактивних методів та технологій при викладанні економічних дисциплін – досвід університетів-партнерів проєкту TOPAS. URL: <https://nubip.edu.ua/node/71474>
8. Стаття 47. Освітній процес. URL: https://protocol.ua/ua/pro_vishchu_osvitu_stattya_47/
9. Буга Н. Ю. Становлення наукової та інноваційної діяльності у вищих навчальних закладах. *Економіст*. 2006. № 9. С. 60–64.

REFERENCES

- Buha, N. Yu. "Stanovlennia naukovoї ta innovatsiinoї diialnosti u vyshchikh navchalnykh zakladakh" [Formation of scientific and innovative activity in higher educational institutions]. *Ekonomist*, no. 9 (2006): 60-64.
- Bystrova, Yu. V. "Innovatsiini metody navchannia u vyshchii shkoli Ukrainy" [Innovative Teaching Methods in Ukrainian High School]. *Pravo ta innovatsiine suspilstvo*, no. 1 (2015): 27-33. <http://apir.org.ua/wp-content/uploads/2015/04/Bystrova.pdf>
- Hai, O. M., and Zakharova, Ye. Yu. "Interaktyvni metody vykladannia ekonomichnykh dystsyplin u vyshchikh navchalnykh zakladakh v konteksti zabezpechennia iakosti pidhotovky vitchyznianykh fakhivtsiv" [Interactive Methods of Teaching of Economic Disciplines in Higher Educational Institutions in the Context of Ensuring the Quality of Training of National Specialists]. *Naukovi pratsi Kirovohradskoho natsionalnoho universytetu. Seriiia «Ekonomiczni nauky»*, is. 27 (2015): 36-42. <http://economics.kntu.kr.ua/pdf/27/6.pdf>
- Turkot, T. I. "Innovatsiini tekhnolohii ta metody navchannia" [Innovative Technologies and Teaching Methods]. *Pedahohika vyshchoi shkoly*. 2011. https://pidruchniki.com/10470406/pedagogika/innovatsiyni_tehnologiyi_metodi_navchannya
- Innovatsiini metody vykladannia ekonomichnykh dystsyplin ta yikh vykorystannia v protsesi pidhotovky bakalavriv i mahistriv z ekonomiky* [Innovative Methods of Teaching Economic Disciplines and Their Use in the Process of Preparing Bachelors and Masters in Economics]. Kharkiv: Vydavnytstvo Ivanchenka I. S., 2019.
- "Stattia 47. Osvitnii protses" [Article 47. Educational Process]. https://protocol.ua/ua/pro_vishchu_osvitu_stattya_47/
- Stepko, M. F. et al. *Vyshcha osvita Ukrainy i Bolonskyi protses* [Higher Education in Ukraine and the Bologna Process]. Ternopil: Navchalna knyha «Bohdan», 2004.
- Tesliuk, V. M., and Yakymovska, A. V. "Napriamky vdoskonalennia vykladannia ekonomichnykh dystsyplin" [Directions of Improving the Teaching of Economic Disciplines]. *Nauchnyye trudy SWorld*, vol. 4, no. 2 (2016): 15-20. <https://sworld.education/konfer43/35.pdf>
- "Zastosuvannia interaktyvnykh metodiv ta tekhnolohii pry vykladanni ekonomichnykh dystsyplin – dosvid universytetiv-partneriv proiektu TOPAS" [The Use of Interactive Methods and Technologies in the Teaching of Economic Disciplines is the Experience of the Partner Universities of the TOPAS Project]. <https://nubip.edu.ua/node/71474>